

УДК 343.1

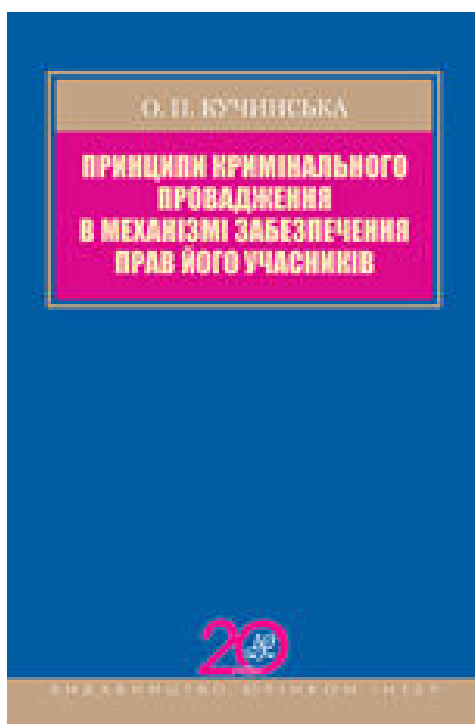
В. О. Попелюшко

*доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту права ім. І. Малиновського
(Національний університет "Острозька академія")*

Є. Д. Лук'янчиков

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного та підприємницького права
(Національний технічний університет України "КПІ")*

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЙОГО УЧАСНИКІВ¹

У зв'язку з введення в дію в листопаді 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України перед фахівцям в галузі кримінального процесуального права постала ціла низка практичних та теоретичних проблем, які потребують ґрунтовного аналізу та теоретичного усвідомлення. На сьогоднішній день в галузі українського кримінального судочинства ще недостатньо дослідженими зали-

¹ Рецензія на монографію Кучинської О. П. "Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників", – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.

шаються питання визначення ролі принципів кримінального провадження у механізмі прав забезпечення всіх його учасників як основи правозастосовної практики, особливостей застосування як кожного принципу окремо, так і системи принципів в цілому.

Вагомим внеском у дослідження цієї проблематики є монографічна робота О. Кучинської "Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників", яка стала результатом тривалого комплексного дослідження механізму принципів кримінального провадження у забезпеченні захисту прав всіх його учасників в світлі формування нової теорії кримінального процесу.

Авторкою запропоновано наукову працю, в якій репрезентовано принципово нове для кримінального процесуального права визначення системи принципів кримінального провадження, під якою на її погляд слід розуміти як "інтегровану структурно упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених принципів, кожен з яких характеризується змістовною визначеністю, відносною самостійністю та автономністю функціонування, а також можливістю взаємодії один з одним в середині системи та з іншими правовими явищами поза системою з метою забезпечення найбільш оптимального досягнення завдань судочинства (С. 103). Варто відзначити, що дослідником при формулюванні визначення використовується системний підхід, за допомогою якого досить вдало у межах дефініції поєднуються й розуміння про самостійність змісту окремих принципів кримінального процесу, й про їх взаємопов'язаність або, іноді, навіть, по їх взаємообумовленість. Новаторським з точки зору правової науки, взагалі, та теорії кримінального судочинства, зокрема, є висновок О. Кучинської про те, що для створення загальної системи принципів потрібно мати уявлення про

цінність та значимість кожного з них як елементу системи, що, в свою чергу, виходячи із особливого значення принципів для правозастосовної практики та формування професійної правосвідомості має бути основою, з якої розпочинається викладення законів.

Особливої уваги заслуговує те, що подана на рецензію монографія є *однією із перших спроб* ґрунтовного дослідження та глибокого системного аналізу ролі принципів кримінального провадження у механізмі забезпечення прав його учасників крізь призму нового КПК України.

Принципово новим для кримінального процесуального права є авторський підхід до визначення самого механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження як комплексної взаємодіючої системи нормативно-правових підстав, юридичних засобів, загально-соціальних умов, а також посадових осіб та органів, що у сукупності забезпечують правомірну реалізацію прав учасників кримінального провадження, а в необхідних випадках – їх охорону, захист та/або відновлення. При цьому Кучинська О. П. формує своє власне бачення структури механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження, до якої пропонує включати:

1) нормативно-правові підстави забезпечення прав у кримінальному судочинстві, якими є набуття певними особами процесуального статусу учасників кримінального провадження та виникнення у зв'язку з цим процесуальних правовідносин;

2) юридичні засоби забезпечення прав учасників кримінального провадження, якими є правові гарантії цих прав;

3) загально-соціальні умови забезпечення прав учасників кримінального провадження, які обумовлюються різноманітними

політичними, економічними та соціальними факторами, та визначають дієвість суто юридичного забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження;

4) інституційні або інституційно-організаційні гарантії, якими є посадові особи та органи, діяльність яких спрямована на забезпечення прав учасників кримінального провадження (С. 161-164).

Виходячи з вищесказаного не можна не погодитися з висновками авторки дослідження про те, що "механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження включає в себе механізми реалізації, охорони та захисту, а також зусилля уповноважених суб'єктів, на яких покладений обов'язок щодо створення умов для безперешкодної реалізації, охорони та захисту названих прав, а крім того, ще й самі умови та фактори, які впливають на здійснення прав, тобто гарантії реалізації, охорони та захисту" (С. 165).

Також варто відзначити, що автор в межах свого дослідження використовує здебільшого системний підхід для визначення механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження. Так, другий розділ роботи повністю присвячений детальному вивченню характеристик учасників кримінального провадження, їх процесуальному статусу, аналізу поняття та структури механізму забезпечення їх прав у межах кримінального судочинства.

Узагальнюючи основні підходи до дослідження питань, що стосуються системи процесуальних гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження авторка наголошує, що й наявність цілої системи юридичних гарантій, навіть закріплених законодавчо, ще не є свідченням якісного забезпечення прав особи. Закон у своїх нормах закріплює елементи системи гарантій лише статично. У той же час

функціонування даної системи тісно пов'язане та багато у чому обумовлене організаційною роботою органів державної влади, а також є невіддільною від правосвідомості та правової культури населення й посадових осіб (С. 172).

Підкреслюючи системний характер гарантій забезпечення прав і свобод людини, О. Кучинська приходить до висновку про те, що всі вони знаходяться в тісному і нерозривному зв'язку та є взаємозалежними і взаємопов'язаними та надає своє власне авторське бачення поняття **"процесуальні гарантії прав учасників кримінального провадження"**, які визначає як систему встановлених нормами кримінального процесуального закону умов, засобів та способів, які у своїй сукупності забезпечують реалізацію, охорону та захист прав учасників кримінального провадження. Авторка відзначає, що система процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження має вказувати слідчому, прокурору, адвокату та суду на те, які цінності, блага та інтереси особи знаходяться під охороною суспільства, держави та закону; на той напрям, у якому зазначені посадові особи та органи зобов'язані здійснювати покладену на них правоохоронну функцію. Саме завдяки цьому й створюються найбільш сприятливі умови для реалізації прав, а також захисту інтересів учасників кримінального провадження (С. 188).

Третій розділ монографії носить суто практичний характер і стосується реалізації принципів кримінального провадження під час забезпечення прав його учасників, в якому піддано детальному аналізу забезпечення прав кожного з учасників кримінального судочинства: сторони захисту та сторони обвинувачення. Дослідник вказує на необхідності уніфікації порядку підтвердження повноважень та допуску до участі в кримінальному провадженні для захисника підозрюваного,

обвинуваченого, представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, а також адвоката для свідка. Особливий наголос зроблено автором на тому факті, що для визначення переліку прав адвоката, який надає правову допомогу свідку, слід також виходити із закладеної у кримінальному процесуальному законі формули: адвокат, який надає правову допомогу учаснику кримінального провадження, наділяється процесуальними правами цього учасника, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється учасником кримінального провадження особисто.

Цікавими також є наведені в роботі рішення Європейського суду з прав людини щодо України у зв'язку із порушенням ст. 3 "Заборона катування" Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині неналежного поводження з боку представників держави, на основі яких О. Кучинська слушно зауважує, що специфіка норм-принципів якраз і полягає у тому, що загальність їх формулювань передбачає необхідність деталізації закріплених у них положень стосовно окремих стадій та інститутів кримінального провадження. В свою чергу, це означає, що для більш ефективної реалізації засади поваги до людської гідності під час забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого існує необхідність законодавчого тлумачення понять "катування", "жорстке і нелюдське ставлення", "дії, що принижують людську гідність" тощо.

Автор усвідомлює, що зазначені вище поняття до певної міри мають оціночний характер, яке ускладнює завдання їх законодавчого визначення. Однак, відсутність такого може породжувати їх надто звужене тлумачення з боку працівників правоохоронних органів, що у кінцевому рахунку може призвести до суттєвих порушень прав та законних інтересів учасників кримінального провадження (С. 264-265). До речі слід відзначити, що в

роботі, на жаль, відсутній ґрунтовний та глибокий аналіз міжнародних нормативно-правових документів з точки зору закріплення в них загальновизнаних стандартів та принципів кримінального провадження в галузі прав людини, а також кримінальне процесуальне законодавство України на предмет відповідності цим стандартам і можливі шляхи їх імплементації до національної правової системи. Досить побіжно проаналізовані й рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини, що в цілому робить дискусійними деякі авторські визначення та висновки.

Загалом рецензована монографічна робота є вельми актуальною на сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки, дає цілісне уявлення про роль та значення принципів кримінального провадження у механізмі забезпечення захисту прав його учасників і є яскравим прикладом використання системно-ціннісного підходу до аналізу законодавства. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне відзначити особливу корисність вказаного дослідження як для науковців-теоретиків, так і для практиків, що займаються правозастосовною діяльністю.

Попелюшко В. О., Лук'янчиков Є. Д.

Принципи кримінального провадження у механізмі забезпечення прав його учасників

Монографія Кучинської О. П. стала результатом тривалого комплексного дослідження механізму принципів кримінального провадження у забезпеченні захисту прав всіх його учасників в світлі формування нової теорії кримінального процесу. Названа робота є дуже актуальною на сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної

науки, дає цілісне уявлення про роль та значення принципів кримінального провадження у механізмі забезпечення захисту прав його учасників і є яскравим прикладом використання системно-ціннісного підходу до аналізу законодавства

Ключові слова: рецензія, принципи кримінального провадження, механізм забезпечення захисту прав, кримінальне судочинство

Попелюшко В. А., Лукьянчиков Е. Д.

Принципы уголовного судопроизводства в механизме обеспечения прав его участников

Монография Кучинской О. П. стала результатом длительного комплексного исследования механизма принципов уголовного производства в обеспечении защиты прав всех его участников в свете формирования новой теории уголовного процесса. Указанная работа является очень ценной на современном этапе развития уголовного процессуальной науки, дает целостное представление о роли и значении принципов уголовного производства в механизме обеспечения защиты прав участников и есть ярким примером использования системно-ценностного подхода к анализу законодательства

Ключевые слова: рецензия, принципы уголовного судопроизводства, механизм обеспечения защиты прав, уголовное судопроизводство

Popeliushko V. O., Lukianchikov E. D.

Principles of criminal proceedings in the guarantying mechanism of the rights of the criminal process participants

Monography by Kuchynska O. P. became the result of a long studying of the complex principles of criminal proceedings in the protecting mechanism of

the rights of all participants in the light of the formation of a new theory of criminal proceedings. The book is very important at present stage of the criminal procedural science, it gives a holistic view of the role and importance of the principles of criminal proceedings in the protecting mechanism of the rights of its participants and is a prime example of the system-value approach to the analysis of legislation

Key words: review, the principles of the criminal proceedings, the mechanism of protection, criminal justice